

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2014 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2014

1

Vilnius 2015

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2014

1

Vilnius 2015

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

MARCIN STARZYŃSKI

ULTIMA VOLUNTAS ALEXANDRI REGIS*

Apie viduramžių Lenkijos valdovų paskutinės valios pareiškimus iki šiol buvo žinoma tiktai iš nuorašų – kartais gana vėlyvų, lyginant su originalo surašymo laiku – arba iš kronikų informacijos. Taip atsitiko ir su paskutinės Aleksandro Jogailaičio valios aktu, padiktuotu Lydoje 1506 m. liepos 24 d., penktadienį. Nuo XIX a. pradžios šio dokumento turinys buvo žinomas tik iš nuorašų. Atsižvelgiant į tai, kad jo originalas išliko iki šių dienų, ko buvo linkstama nepastebėti, yra verta ne tik parengti naują kritinę dokumento publikaciją, bet ir dar kartą pažvelgti į paskutinius ketvirtojo Kazimiero Jogailaičio ir Elžbietos Rakuskos sūnaus gyvenimo mėnesius bei, sekant Romanu Grodeckiu¹, padedant medicinos specialistams, išanalizuoti šaltinių informaciją apie karaliaus sveikatą.

Kaip žinome iš šaltinių, Aleksandras pirmą kartą rimtai susirgo 1505 m., artėjant keturiasdešimt ketvirtajam jo gimtadieniui². Deja, nėra žinių, ar jis anksčiau turėjo kokių nors sveikatos problemų. Seniausia informacija apie jo sveikatos būklę išliko anoniminėje *Bychovco kronikoje*, surašytoje pirmojoje XVI a. pusėje greičiausiai Lietuvos kanclerio Albrechto Goštauto (1522–1539) užsakymu, kurią Aleksandras Bychovcas surado tiktai 1840 m. Kronikininkas, aprašydamas karaliaus susitikimą su Lietuvos delegacija Radome vykusiame Lenkijos karalystės seime, pažymėjo, kad, išklausius emocingą Vilniaus vyskupo Vaitiekaus Taboro kalbą, „karalių ištiko paralyžiaus priepuolis“³. Tačiau

* Straipsnio autorius nuoširdžiausiai dėkoja doc. habil. med. dr. Wandai Śmielak-Korombel, skyrusiai laiko išanalizuoti šaltinius apie karaliaus sveikatos būklę.

¹ R. Grodecki, Zgon Kazimierza Wielkiego, *Mediaevalia. W 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*, red. J. Garbacik, Warszawa, 1960, s. 151–157. Straipsnis parašytas bendradarbiaujant su žinomu kardiologu, tuometiniu Krokuvos medicinos akademijos rektoriumi prof. Leonu Tochowicziumi.

² Gimė 1461 m. rugpjūčio 5 d., žr. Z. Wdowiśzewski, *Genealogia Jagiellonów i domu Wazów w Polsce*, Kraków, 2005, s. 105.

³ Списокъ Быховца, *Полное собрание русских летописей*, t. 17: *Западнорусскія летописи*, С. -Петербургъ, 1907, стб. 569.

tai galėjo nutikti ne vėliau kaip rugsėjo 26 d. (*Bychovco kronikoje* seimo posėdžių pradžia nurodoma Šv. Kozimo ir Damiano dieną), kadangi Radome monarchas buvo nuo kovo 31 iki balandžio 14 d.⁴ Iki seimo pabaigos ten buvo ir Lietuvos pasiuntiniai. *Bychovco kronikoje* – ir reikia pastebėti, tik šiame vieninteliame šaltinyje – užfiksuotas paralyžišias priepuolis galėjo įvykti birželio 4 ir 10 d., kaip kažkada yra nustatęs Ludwikas Finkelis, išanalizavęs pertraukas Lenkijos Karalystės Metrikos bei *Liber quitantiarum* įrašuose⁵. Bet jis niekaip nebuvo susijęs „su maištinga vyskupo Taboro kalba“, nes tokia Radome niekada nebuvo pasakyta⁶.

1506 m. birželio 17 d. karalius jau buvo Slupijoje, birželio 20 d. – Naujajame Korčyne, o dar po dviejų dienų – Krokuvoje, kur, reikia manyti, po truputį sveiko. Ten rugpjūčio 30 d. mirė ir jo beveik septyniasdešimtmetė motina Elžbieta Rakuska⁷. Kancleris Jonas Laskis tų metų rugsėjo 9 d. laiške Varmijos vyskupui Łukaszui Watzenrodui pranešdamas apie karaliaus motinos mirtį minėjo, kad Aleksandras pasveiko⁸. Atsižvelgiant į tai, kad valdovas palyginti greitai ėmėsi įprastų pareigų, *Bychovco kronikoje* aprašytą „paralyžių“ tikriausiai reikėtų laikyti smegenų kraujagyslių spazmu, kuris tikrai galėjo „užmušti“ karalių (šio įvykio liudytojų akimis). Jis net keletą dienų visiškai negalėjo pajudėti ir buvo praradęs sąmonę. Kai smegenų kraujagyslės atsipalaidavo, monarchas iškart atgavo sąmonę, nors pasveiko nevisiškai.

Krokuvoje Aleksandras pasiliko iki spalio 6 d. (tik vieną dieną buvo išvykęs į šalia esančius Prošovčius). Spalio 9 d. nuvažiavo į Sandomierą, o vėliau – į Liubliną, kur buvo iki lapkričio 4 d. Iš ten per Kocką, Melniką ir Bielską vyko į Gardiną. O naujųjų metų pradžioje iškeliavo į Liubline sušauktą seimą. Deja, jo sveikata tada gerokai pablogėjo, kadangi Venecijos pasiuntinys Marino Sanudo tenykštei Sinjorijai 1506 m. vasario 6 d. iš Budos pranešė, kad „Lenkijos karalius išsekintas [...] labai sunkios ligos“ (*il re di Polana era varito [...] di gravissima infirmità*)⁹. Jį greičiausiai buvo bandoma gydyti, bet, regis, nesėkmingai.

⁴M. Neuman, K. Pietkiewicz, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis – 1506 m. rugpjūtis), *Lietuvos istorijos metraštis*, 1995, p. 232–236. Visos valdovo kelionių datos pateiktos remiantis šiuo tekstu.

⁵L. Finkel, *Elekcya Zygmunta I. Sprawy dynastyi Jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*, Kraków, 1910, s. 114.

⁶K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, Poznań, 1995, s. 113–124.

⁷Karalienės testamentą spaudai parengė J. Garbaciak, Testament królowej Elżbiety Rakuszanki żony Kazimierza Jagiellończyka (27 VI 1505), *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, kom. red. Zofia Budkowa et al., Warszawa, 1960, s. 309–319.

⁸*Akta Aleksandra króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego (1501–1506)*, wyd. F. Papée, Kraków, 1927 (toliau – AA), nr 298.

⁹*I diarii di Marino Sanudo*, t. 6, Venezia, 1884, kol. 296.

Iki kovo 18 d. karalius buvo Liubline, tada per Parčevą nuvyko į Lietuvos Brastą, o vėliau į Vilnių, kurį pasiekė balandžio 7 d. Maždaug gegužės viduryje monarcho sveikata ėmė rūpintis specialiai tam iš Krokuvos pakviestas kažkoks Baliński, vyskupo Watzenrodo be užuolankų pavadintas idiotu (*ideota*)¹⁰. Aišku, kad medicininė priežiūra tikrai galėjo būti geresnė. Motiejus iš Miechovitos, pavadinęs Baliński šarlatanu (*propheta*), kronikoje teigia, kad jis gyveno Balino kaime prie Olkušo, o medicinos praktika (*medicina emperica*) vertėsi Vengrijoje ir Transilvanijoje. Nepaisant to, pats Baliński teigė, esą jo šeima kilusi iš Graikijos. Jo siūlomos paslaugos nebuvo pigios, už konsultaciją jis imdavo užkeltą šimto dukatų sumą, o prieš vykdamas pas sergantį karalių į Vilnių pareikalavo net trijų šimtų dukatų, atitinkamų arklių bei vežimų¹¹.

Graikišku įvardijimu *Zophus*, patvirtinančiu Motiejaus iš Miechovitos nuomonę, Baliński pavadino sunerimęs Jonas Laskis laiške Łukaszui Watzenrodui, rašytame Vilniuje 1506 m. birželio 2 d. Mat medikas žadėjo, kad Aleksandro sveikata po dviejų savaičių pagerės. Jų pabaiga sutapo su Sekminėmis, tais metais buvusiomis gegužės 31 d., pirmadienį¹². O ligonis jautėsi vis prasčiau. Nuo tada taikytą gydymą aprašė jau į Vilnių pakviestas Motiejus iš Miechovitos. Nepaisant karaliaus gydytojų patarimų, Vilniaus pilies didžiojoje salėje buvo įrengta pirtis, kurioje karalius kvėpavo deginamų žolių garais. Toje pačioje pirtyje jam dar buvo duodama vyno ir malmazijos (*vinum & malmaticum*). Pasak pagrįstos kronikininko, kuris buvo ir Krokuvos universiteto medicinos profesorius, nuomonės, šios procedūros gydant paralyžių buvo žalingos (*in paralisi apud omnes medicos suspectissima sunt*)¹³. Tačiau lankymasis pirtyje rekomenduotas gydant aukštą kraujospūdį. Po dviejų savaičių karalius buvo taip nusilpęs (greičiausiai dėl paskirto gydymo), kad galėjo tik sėdėti arba gulėti atremtas į pagalves, jį kankino nemiga, traukuliai ir viduriavimas. Pastarąjį simptomą ir dėl jo atsiradusius silpnumą bei nemigą sukėlė karaliaus organizmo mineralų (jonų) balanso sutrikimas. Pakviestas senasis gydytojas *Maciej z Błonia*¹⁴, kaip Watzenrodui pranešė Jonas Laskis, laimei, sumažino ligonį kankinusių skausmus (greičiausiai pilvo) ir pasiekė, kad karalius vėl galėtų miegoti¹⁵.

Liepos pradžioje Aleksandro sveikatos būklė atrodė gera¹⁶. Liepos 23 d. kartu su žmona Elena, Ponų taryba ir visu dvaru jis netgi vyko į už maždaug šimto kilometrų nuo

¹⁰ Memoriale domini Lucae, episcopi Warmiensis, ed. C. P. Woelky, *Scriptores rerum Warmiensium*, Bd. 2, Braunsberg, 1880, s. 154.

¹¹ Matthias de Miechow, *Chronica Polonorum*, Cracoviae: Hieronymi Vietoris, 1521 (toliau – Miechowita), s. CCCLXVIII.

¹² AA, nr 324.

¹³ Miechowita, s. CCCLXIX.

¹⁴ M. Z w i e r c a n, Maciej z Błonia (zm. 1517), *Polski słownik biograficzny* (toliau – PSB), t. 19, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974, s. 13–14.

¹⁵ AA, nr 324.

¹⁶ Ten pat, nr. 332.

Vilniaus esančią Lydą, kurioje sušaukė seimą. Ten veikiausiai turėjo pranešti apie sprendimą perduoti Lietuvos valdymą kunigaikščiui Žygimantui. Bet netikėtai pablogėjusi ligoto monarcho fizinė būklė pakeitė jo planus. Kancleris Laskis suteikė jam paskutinį patepimą. Per kitas dvi dienas, liepos 24 ir 25, buvo surašomas karaliaus išdo, gabenamo su valdovu, inventorius¹⁷. Liepos 24 d., penktadienį, buvo suredaguotas oficialus paskutinės Aleksandro valios pareiškimas. Tą pačią dieną parengtas dokumentas su karaliaus antspaudu – pastarasis iki mūsų dienų neišliko. Įžangoje paminėjęs atliktą išpažintį, priimtą viatiką ir paskutinį patepimą, karalius pareiškė norą, kad jo kūnas būtų palaidotas Vavelio katedroje šalia senelio Jogailos, tėvo Kazimiero Jogailaičio ir brolio Jono Albrechto. Toliau skyrė brolių Žygimantą paskutinės valios vykdytoju bei *patrimonium* paveldėtoju ir Lenkijos Karalystėje, ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Be to, jam paliko visas savo brangenybes, surašytas aukščiaui minėtame inventoriuje, ir pavedė žmonos globą.

Į Vilnių karalius jau buvo vežamas dviem arkliais, *in feretra*. Šioje pilyje 1506 m. rugpjūčio 19 d., trečiadienį, apie vidurnaktį (*noctis sequentis hora quarta*) jis ir mirė¹⁸.

Paskutinė Aleksandro valia nebuvo iki galo įvykdyta. Spalio 11 d. jis palaidotas šalia brolio Kazimiero (mirusio 1484 m.) Vilniaus Šv. Stanislovo ir Vladislovo katedros kriptoje¹⁹. Tiksliai atsakyti į klausimą, kokia buvo pagrindinė jo mirties priežastis, deja, neįmanoma dėl negausių šaltinių, kurių įrašai lakoniški. To meto supratimu, Aleksandras nebuvo laikomas jaunu, nors mirė vos keturiasdešimt penkerių metų. Vykdamas Lenkijos–Lietuvos valstybės valdovo pareigas, kai reikėjo spręsti daugybę vidaus ir užsienio politikos problemų, tikrai kildavo aibė stresinių situacijų. Dėl jų galėjo ištikti ir *Bychovco kronikoje* minėtas „paralyžius“. Savo ruožtu, nemokšiškas gydymas išsekino organizmą ir sutrikdė mineralų pusiausvyrą. Kilęs viduriavimas galėjo būti ne tik bakterinės ar virusinės, bet ir nervinės kilmės. Šis negalavimas, atrodo, labiausiai pagreitino karaliaus mirtį. Fryderyko Papée prielaida, padaryta po konsultacijų su Jogailos universiteto medicinos dėstytojais, kad Aleksandro mirties priežastis buvo sifilis (*lues*)²⁰, žinoma, yra tikėtina, bet negalutinė, mat simptomai, kurie esą būdingi tik sifiliui, gali pasireikšti ir sergant daugeliu kitų ligų.

Kaip minėta, Aleksandro testamentas buvo žinomas jau XIX a. pradžioje, kai jį išspausdino Michalas Balińskis, pasinaudojęs XVIII a. viduryje atliktu Motiejiaus Dogelio nuorašu²¹. Kitas nuorašas paskelbtas pirmajame *Acta Tomiciana* tome. Bet abiejose pub-

¹⁷Ten pat, nr. 329.

¹⁸Miechowita, s. CCCLXIX.

¹⁹M. S t a r z y ņ s k i, Zgon i pogrzeb Kazimierza Jagiellończyka (1492), *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. II, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków, 2012, s. 922.

²⁰F. P a p é e, Aleksander 1492–1506, *Historia polityczna Polski*, cz. 1: *Wieki średnie*, Kraków, 1920, s. 656.

²¹Tikslī bibliografinė informacija pateikiama leidinio komentarų priede.

likacijose yra klaidų. Be to, išliko dar vienas nuorašas, kurį iš originalo parengė Łukaszas Gołębowski, Tadeusza Czackio bibliotekininkas, prižiūrėjęs pastarojo rinkinius iš pradžių Varšuvoje, vėliau Porycke, o dar vėliau, kai kolekcija iš Porycko pateko į Čartoryskių rankas, Pulavuose prie Liublino²². Tačiau kaip Aleksandro Jogailaičio testamento originalas pateko į Porycko paveldėtojo rankas? Yra žinoma, kad 1796 m. liepos mėnesį mirus Adamui Naruszewiczui, T. Czackis, norėdamas tęsti pirmtako pradėtą darbą, kreipėsi į Janą Albertrandį prašydamas, kad šis „išrūpintų karaliaus leidimą perimti Naruszewicziaus dokumentus“²⁴. Nors iš pradžių monarchas atsisakė, laikui bėgant T. Czackis gavo 152 užrašų rinkinius ir 133 tomus rankraščių²³. Vis dėlto sunku sutikti su senu L. Finkelio teiginiu, kad „testamentas, matyt, buvo laikomas paslapyje, nes M. Kromeriu tvarkant Lenkijos karalystės archyvą jo ten nebuvo“²⁴. Šis archyvas iki 1765 m. buvo Krokuvoje. Pirmąjį jo inventorių 1551 m. tikrai parengė Marcinas Kromeris, bet jis įtraukė tik dokumentus apie tarpvalstybinius santykius ir dokumentus, susijusius su „svarbiausiomis Lenkijos valstybės dalimis“²⁵. Aleksandro testamentas neįtrauktas ir į vėlesnį 1681 m. inventorių (paskelbtą Edwardo Rykaczewskio). Bet kitoje pergamento lapo pusėje matyti, be kitų, ir žyma *Universal. Regni XXIX*. Šią žymą dar reikia iširti.

1818 m. Adomui Jurgiui Čartoryskiui nupirkus T. Czackio rinkinį, karaliaus Aleksandro paskutinės valios potvarkis, kaip minėta, atsidūrė Pulavuose, o 1876 m. – Krokuvoje, kur tebėra iki šiol. Tai vienintelis išlikęs viduramžių laikotarpio Lenkijos valdovo testamento originalas.

Iš lenkų kalbos vertė Irena Tumelytė

²² K. B u c z e k, *Z przeszłości Biblioteki Muzeum XX. Czartoryskich oraz Przyczynki do dziejów Biblioteki Poryckiej*, Kraków, 1936, s. 22–28.

²³ P. B a n k o w s k i, *Archiwum Stanisława Augusta. Monografia archiwoznawcza*, Warszawa, 1958, s. 83–87.

²⁴ L. F i n k e l, *Elekcya...*, s. 129, przyp. 1.

²⁵ H. R o b ó t k a, B. R y s z e w s k i, A. T o m c z a k, *Archiwistyka*, Warszawa, 1989, s. 195.

PRIEDAS*

Lyda, 1506 m. liepos 24 d.

Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio testamentas

Orig. *Kraków, Biblioteka XX. Czartoryskich, perg. nr 688, vol. III/27. Pergamento matmenys: plotis 600 mm, aukštis 300 mm, storis 100 mm, būklė gera; be antspaudo, liko skylės nuo virvės ir jos žymė ant dokumento lapo; verso pusėje XIX a. numeracija: Nr. 10 (kairiajame viršutiniame kampe), 688 (viršutinės paraštės centre), 27 (po užsklanda); dorso pusėje viršutinėje dalyje regestas, XVI a. rašytas ranka: Ultima voluntas seu testamentum Alexandri regis 1506 ir penkios kitos pastabos (antra ir ketvirta iš eilės rašytos ta pačia ranka): No XXXXIII; Testamentum Alexandri regis Poloniae; 1506; Universal. Regni no XXIX; electio.*

Kopija. *Lwów, Naukowa Narodowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, fond 45: Archiwum Dzieduszyckich, cz. 1: Rękopisy Biblioteki Poturzyckiej Dzieduszyckich, Teki Łukasza Gołębiowskiego (II). 1088–1506 metų Lenkijos istorijos medžiagos nuorašai, nr. 385, pagal originalą (su klaidomis).*

1 leid. *M. Baliński, Historia miasta Wilna, t. 2, Wilno 1837, s. 204–211 (su vertimu į lenkų kalbą), pagal Motiejaus Dogelio ranka rašytą nuorašą, tada buvusį po 1831 m. sukilimo uždaryto Imperatoriškojo Vilniaus universiteto bibliotekoje, dabar neišlikęs (su klaidomis).*

2 leid. *Acta Tomiciana, t. 1, [ed. T. C. Działyński, Kórnik, 1852], Appendix, nr 6, s. 20–21, pagal tada Kurniko bibliotekoje buvusį rankraštinių nuorašą, dabar neišlikęs (su klaidomis).*

3 leid. *Skarbiec dyplomatów, wyd. I. Daniłowicz, t. 2, Wilno, 1862, nr 2174, s. 272–273, tik vertimas į lenkų kalbą iš M. Balińskio.*

Reg. *W. Szelińska, J. Tomaszewicz, Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, cz. 1: Dokumenty z lat 1148–1506, Kraków, 1975, nr 753, s. 328–329.*

* Noriu nuoširdžiai padėkoti prof. Boženai Wyrozumskai ir prof. Jerziui Wyrozumskiui, skyrusiems laiko kruopščiai sutikrinti skelbiamą dokumentą su originalu.

^a-In nomine Domini amen^a. Ad memoriam / rei sempiternam Alexander Dei gracia rex Polonie, magnus dux Lithuanie, Russie Prussieque dominus et heres et cetera¹. Universis et singulis presencium noticiam habituris notificamus, quia nos in consiliariorum nostrorum tanquam testium / infrascriptorum presencia, quamvis valitudinarij [*sic*] lan- guemus corpore, animo tamen et ratione competentibus, providentes, ne ex hac texture mortalis maiestatisque temporalis gloria mortis iussibus, cui omne creatum deditum est imperium, absque debito / salutis et temporalium ordine quandocumque exuamur cupientesque, ut catholico regi ac principi, ym(m)o eciam cuilibet cristiano mortali salutare fuerit, per ultimas regias deliberaciones nostras tam pro anima, quam pro mobilibus et immobilibus bonis decernere id, quod post nostrum vite exitum executum iri manda- remus omnibus, quibus melioribus potuimus iure, modo et stilo, testamentum ultimum voluntatemque ultimam infrascriptam nostram fecimus, condidimus, expressimus et des- cripsimus describimusque presentibus. Imprimis fassi sumus et fatemur: nos ordine et communionem sacrosancte matris ec(c)lesie // fideique Romane morituros, proptereaque contricione et devocione debitis sacramenta confessionis, eucaristie et sacri olei sumsi- mus et sumimus spiritualiter nobisque semper et presertim dum hunc, qui modo nobis in- est, vite spiritum Deus, qui illum corpori infuderat, reposceret, dari et procurari peciimus. Quemquidem vite spiritum et animam nostram Deo et Salvatori nostro, corpus vero terre commendamus, cui sepulturam inter olim busta divorum avi, genitoris et germani nostro- rum, regum Polonie, in regno nostro designamus. Huius quoque et infrascripte voluntatis ultime nostre executorem ac nostrum et patrimonii nostri in Regno et Magno Ducatu Li- thvanie universorum et singulorum thesaurorum auri, argenti, bonorum et rerum aliarum universarum bonorumque mobilium et immobilium nostrorum et presertim in speciali registro seu codicillo, sigillo regni nostri sigillato, per nos descriptorum descriptarumque verum, unicum, immediatum et indubitatum heredem et successorem creamus et institu- imus, videlicet illustrissimum principem, dominum Sigismundum, Dei gracia regionum^b Polonie, Maioris Glogowie, Oppawie et cetera in Slezia ducem ac eiusdem Superioris et Inferioris Slezie Lusacieque capitaneum generalem, germanum nostrum carissimum², dantes ei facultatem omnimodam universa et singula bona mobilia et immobilia ac the- zausos aurum, argentum et clenodia resque alias ad nos pertinentes, nobiscum et ubique existentes, percipiendi, tollendi et levandi de eisque universa et singula debita spiritualia

^{a-a} Invokacija rašyta majuskulais. Puošnus inicialas I neapima tik trijų paskutinių dokumento teksto eilučių;

^b Or. regium.

¹ Aleksandras Jogailaitis (1461–1506), Lietuvos didysis kunigaikštis nuo 1492 m. ir Lenkijos karalius nuo 1501 m., žr. Z. W d o w i s z e w s k i, *Genealogia...*, s. 105–108.

² Žygimantas Jogailaitis (1467–1548), jaunesnysis Aleksandro brolis, Lenkijos karalius nuo 1506 m., žr. ten pat, p. 115–117

et secularia ac familiarium nostrorum salaria pro nobis dissolvendi et omnimodo pro salute nostra alias, sic ut ex virtute et caritate fraterna salutarius censuerit et arbitratus fuerit, disponendi. Cui quidem domino duci Sigismundo, fratri et heredi succesorique nostro et speciali voluntatis ultime executori ac cunctis Regni et Magni Ducatus Lithvanie nostrorum prelati et consiliariis illustrissimam principem, dominam Elenam magnam ducem Lithvanie, Russie, Samogithie et cetera, coniugem nostram³ eiusque actiones et iusticias in protectionem singulariter commendamus et committimus. Volentes decernentesque, quod sicut in vita nostra patrocina defensionis et conservacionis habere consueverat ex nobis, sic nobis e vita decedentibus in debitis veneracione et honore eisdemque favore patrocino atque tutela ac in iuribus, indultibus et iusticia suis per eosdem dominum germanum consiliariosque nostros conservari debeat ad ultima vite sue tempora. Que omnia et singula premissa in presens testamentum ultimamque voluntatem nostram redigimus, inscribimus et ordinamus, volentes et decernentes esse firma et valida temporibus perpetuo duraturis tenore presencium mediante eaque, ut robur habeant perhenne, ac in fidem et testimonium presencium sigilli nostri subappensione com(m)uniri fecimus. Actum et datum in opido et castro nostro Lida⁴ feria sexta in vigilia sancti Jacobi apostoli anno millesimo quingentesimo sexto, regni nostri anno quinto. Presentibus ibidem, reverendo in Cristo patre domino Alberto episcopo Vिल्nensi⁵, ac magnificis venerabilibus generosis ac nobiles: Nicolao Mykolayowicz palatino Troczeni⁶, Stanislao Janowicz castellano Troczeni et capitaneo Samogithie⁷, Johanne de Lassko ec(c)lesie Gneznensis et regni nostri cancellario⁸, Johanne Jurgiwicz de Zabrzezye supremo marschalko⁹, Stanislao Kyschka campiductore Magni Ducatus nostri¹⁰, duce Michaele Lwowicz Hlynski mars-

³ Elena (1476–1513), Lietuvos didžioji kunigaikštienė, Aleksandro Jogailaičio žmona nuo 1495 m., žr. ten pat, p. 108–110.

⁴ Lyda, miestas maždaug už 100 km į pietus nuo Vilniaus, dabar Baltarusijoje, Gardino apskrityje.

⁵ Vaitiekus Taboras (apie 1453–1507), Vिल्niaus vyskupas nuo 1492 m., žr. J. O c h m a ņ s k i, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*, Poznań, 1972, s. 15.

⁶ Mikalojus Radvila (apie 1470–1521), Trakų vaivada (1505–1510), žr. G. B ł a s z c z y k, Mikołaj Radziwiłł h. Trąby (ok. 1470–1521), *PSB*, t. 30, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1987, s. 316–319.

⁷ Stanislovas Jonavičius Kęsgaila († 1527), Žemaitijos seniūnas (1486–1527), Trakų kaštelionas (1499–1522), žr. Z. S p i e r a l s k i, Kieżgajło Stanisław Janowicz h. Zadora (zm. 1527), starosta żmudzki i kasztelan wileński, ten pat, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1966–1967, s. 448–449.

⁸ Jonas Laskis (1456–1531), didysis karalystės kancleris (1503–1510), žr. W. D w o r z a c z e k, Łaski Jan h. Korab (1456–1531), ten pat, t. 18, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1973, s. 229–237.

⁹ Jonas Jurgaitis Zaberezinskis († 1508), žemės maršalas (1498–1508), žr. *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy* (toliau – *UrzCentrWKL*), oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski (toliau – *UrzDRz*), 11), nr 402, 513, s. 252.

¹⁰ Stanislovas Kiška († 1513 arba 1514), didysis etmonas (1503–1507), žr. Z. S p i e r a l s k i, Kiszka Stanisław Piotrowicz h. Dąbrowa (zm. 1513 lub 1514), marszałek hospodarski i ziemski, namiestnik smoleński, hetman w. lit., *PSB*, t. 12, s. 515–517.

chalco curie nostre Lithwanie¹¹, Johanne Mykolayowicz palatynide Vlnensi¹², Stanislao Janowicz de Zabrzezye¹³, Mathia de Blonye canonico Gnesnesi, phizico nostro¹⁴, Stanislao Mylanowski thesaurario curie regni¹⁵, Petro Narbutowicz succamerario curie Magni Ducatus nostri¹⁶, Martino Volski aulico nostro¹⁷ et aliis pluribus consiliariis et aulicis nostris ad premissa specialiter ascitis testibus sincere et fidelibus dilectis.

Literatūra

BAŃKOWSKI, P. *Archiwum Stanisława Augusta. Monografia archiwoznawcza*, Warszawa, 1958.

BUCZEK, K. *Z przeszłości Biblioteki Muzeum XX. Czartoryskich oraz Przyczynki do dziejów Biblioteki Poryckiej*, Kraków, 1936.

FINKEL, L. *Elekcya Zygmunta I. Sprawy dynastji jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*, Kraków, 1910.

GARBACIK, J. Testament królowej Elżbiety Rakuszanki żony Kazimierza Jagiellończyka (27 VI 1505), in *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, Warszawa, 1960.

GRODECKI, R. Zgon Kazimierza Wielkiego, in *Mediaevalia. W 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*, Warszawa, 1960.

NEUMAN, M.; PIETKIEWICZ, K. Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis – 1506 m. rugpjūtis), in *Lietuvos istorijos metraštis*, 1995.

PAPÉE, F. Aleksander 1492–1506, in *Historia polityczna Polski, cz. 1: Wieki średnie*, Kraków, 1920.

¹¹ Mykolas Gliniskis († 1534), dvaro maršalas (1500–1506), žr. W. P o c i e c h a, Gliński Michał (zm. 1514), ten pat, t. 8, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1959–1960, s. 65–69.

¹² Jonas Radvila (apie 1474–1522), Vilniaus vaivadaitis, Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilaičio (1492–1510) sūnus, Mikalojaus Mikalojaičio Radvilos brolis, žr. K. P i e t k i e w i c z, Radziwiłł Jan h. Trąby (ok. 1474–1522), ten pat, t. 30, p. 191–192.

¹³ Stanislovas Jonaitis Zaberezinskis, Jono Jurgaičio sūnus, žr. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, red. A. Rachuba, t. II: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, A. Haratym, współpraca A. Macuk, J. Aniszczanko, Warszawa, 2009, nr 105, s. 677.

¹⁴ Maciej z Błonia († 1517), Aleksandro Jogailaičio dvaro gydytojas, žr. M. Z w i e r c a n, *Maciej z Błonia*, s. 13–14.

¹⁵ Stanislovas Milanovskis († 1509), dvaro iždininkas (1501–1506), žr. *Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku*, oprac. K. Chłapowski, S. Ciara, L. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska, Kórnik, 1992 (*UrzDRz*, 10).

¹⁶ Petras Narbutas, didžiojo kunigaikščio dvaro pakamaris (1506), žr. *UrzCentrWKL*, nr 1159, s. 223.

¹⁷ Marcinas Wolskis, karaliaus dvariškis, nežinomas.

PIETKIEWICZ, K. *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, Poznań, 1995.

ROBÓTKA, H.; RYSZEWSKI, B.; TOMCZAK, A. *Archiwistyka*, Warszawa, 1989.

STARZYŃSKI, M. Zgon i pogrzeb Kazimierza Jagiellończyka (1492), in *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. II, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków, 2012.

WDOWISZEWSKI, Z. *Genealogia Jagiellonów i domu Wazów w Polsce*, Kraków, 2005.

ZWIERCAN, M. Maciej z Błonia (zm. 1517), in *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974.

ULTIMA VOLUNTAS ALEXANDRI REGIS

Summary

MARCIN S T A R Z Y Ń S K I

The article discusses on health of Sovereign Aleksandras Jogailaitis (Alexander I Jagiellon) and its acute deterioration in 1505–1506 which on 19 August 1506 resulted in the Sovereign's death in Vilnius. The author lists symptoms of the Sovereign's ailments recorded in the sources, introduces physicians who treated Jogailaitis at that time, and offers his coevals' opinion on the quality of the medical care provided. Unfortunately, due to limited information in the sources, it is impossible to establish the cause of death.

The author presents circumstances surrounding the drawing up of the Sovereign's testament signed on 24 July 1506 in Lida, and points out that the Sovereign's last wish to be buried in Wawel was not fulfilled. The article exhaustively analyses earlier publications of the Sovereign's will, its surviving copies and the situation pertaining to their storage. The article concludes with the testament of Aleksandras Jogailaitis.

Gauta 2014 m. kovo mėn.

Marcin St a r z y Ń s k i – humanitarinių mokslų daktaras, Krokuvos Jogailaičių universiteto Istorijos fakulteto Pagalbinų istorijos mokslų katedros darbuotojas. Mokslinių interesų temos: Lenkijos miestų ir miestiečių istorija viduramžiais; cistersų ordino istorija; bažnytinė heraldika ir sfragistika.

El. paštas: starzynski@ymail.com